

BOEKBESPREKINGEN

CENSUUR IN ENGELAND

Janet Clare, *Art Made Tongue-tied by Authority. Elizabethan and Jacobean Dramatic Censorship*, Manchester University Press, Manchester and New-York, 1990, 224 p. (ISBN 07190 2434 X)

De censuur is in Engeland een oude, eerbiedwaardige instelling die officieel gefunctioneerd heeft tot 1968.

Zij gaat terug tot de middeleeuwen. Omstreeks 1494 benoemde de Engelse koning een Master of Revels, die moest toezien op de oorbaarheid van het ontspanningsleven aan het Hof. Een eeuw later werd hij ook belast met de censuur op het theaterleven aan het Hof, zijnde door edellieden (Admiral's Men, Chamberlain's Men) beschermde en betaalde gezelschappen. Later ontwikkelden zich nog privé-gezelschappen in de city (zoals de Blackfriars) die eveneens in de gaten werden gehouden, ten einde "preventing and avoiding of the great abuse of the Holy Name of God in stage plays, enterludes, may games, shows and such like".

Aan pogingen om het Londense theaterwereldje op te ruimen en te verbieden, heeft het in Engeland nooit ontbroken. In 1642 slaagden de puriteinen onder Cromwell daar uiteindelijk in. Een "nacht" die zal duren tot de terugkeer op de troon van Charles II in 1660. Men hoeft evenwel niet te denken dat verbieden van voorstellingen of sluiten van theaters telkens een ideologisch-politieke drijfveer hadden. Het ging af en toe om het verhinderen van volksopstootjes of om maatregelen tegen epidemies... Met name onder Elisabeth was het theater zowel een aristocratische als een populaire aangelegenheid. Het maakte deel uit van ieders leven van elke dag. Geen wonder dat het een geliefkoosde verzamelpaats was, en dat de censuur nauwgezet toekeek.

In 1713 werd in het Parlement een nieuwe censuurwet gestemd "for reducing the laws relating to rogues, vagabonds, sturdy beggars and vagants, into one act of Parlement, and for the more effectual permishing such rogues, vagabonds, sturdy beggars and vagants, and sending them whither they ought to be send".

De officiële censuur werd afgeschaft in 1968, maar ingrijpen blijft mogelijk in gevallen van obsceniteit, rassenhaat en verstoring van de openbare orde.

*
* *

Dit is de achtergrond waartegen men het boek moet lezen dat Janet Clare heeft geschreven over de censuur in Engeland onder de sprekende titel "Art made tongue-tied by authority", een citaat uit een sonnet van Shakespeare. Na een inleidend hoofdstuk over het verval van het liturgisch theater en de opkomst van het profaan toneel, behandelt het corpus meer bepaald het Elisabethaans en het Jacobeaans theater (± 1590 tot 1624).

Schrijfster toont aan dat onder de regering van Elisabeth I er een zekere rechtlijnigheid, logica aan te stippen valt in de uitoefening van de censuur, die gecentraliseerd is bij één Master of Revels. Deze controleerde de opvoeringen, of de schorsing van voorstelling van niet-toegelaten toneelstukken. Zijn aandacht ging met name naar actualiteitsreminiscenties in historische stukken ("a readiness to see in historical events an image of the present. That the past could be exploited in this way was, of course, a convention familiar to playwrights and audiences" (p. 54), naar verdediging van opstanden, rebellie, allusies op troonsafstand, het ten tonele voeren van de koninklijke persoon, etc... Een tweede domein was de satire, waarin zowel eigentijdse toestanden als personen op de korrel werden genomen (b.v. Falstaff).

Negatief was de censuur niet altijd : in een aantal gevallen trad zij op tegen xenofobe auteurs die "will down with the Flemings and other strangers" (p. 33).

Onder James I (vanaf 1603) kreeg de censuur een willekeurig en persoonlijk karakter. De koning was het theater niet ongenegen, behalve als het op zijn persoonlijke teentjes trapte. (b.v. De relatie Engeland - Schotland).

In *Hamlet* komt Denemarken er niet voordelig uit, zoals men weet. Welnu, als men weet dat de koning gehuwd was met Anna van Denemarken, begrijpt men dat hier het rode potlood werd gehanteerd. In *King Lear* krijgt de oude koning hulp aangeboden van zijn dochter Cordelia met de hulp van de Franse legers. En vooral de nar moest het in de censuur ontgelden, koning James werd immers "the wisest fool in christendom" genoemd...

De koning greep vaak in *na* goedkeuring door de Master of Revels en *na* opvoering. De Master of Revels kreeg ook een bredere bevoegdheid : hij moet ook toelating verlenen tot het *drukken* van theaterteksten. Zodoende werden twee aparte vergunningen afgeleverd : spelen, en drukken. Dit systeem kon leiden tot arrestatie en veroordeling, niet alleen van acteurs, maar ook van auteurs.

Vanaf 1608 herneemt de Master of Revels de verantwoordelijkheid voor een betrouwbaar beleid.

*
* *

Tal van Engelse auteurs hebben in die periode met de censuur te maken gehad : Jonson, Marston, Beaumont en Fletcher, Shakespeare en vele anderen, die door Janet Clare indringend worden geanalyseerd. Wij zullen ons hier beperken tot het gedrag van Shakespeare ten aanzien van de censuur, omdat zijn geval exemplatief is voor het systeem, en wij ons met de lezer op beter bekend terrein bevinden.

Bij het lezen of aanhoren van Shakespeares theaterteksten hebben wij wel eens kunnen denken, dat hij nooit beroerd is geweest door de politieke actualiteit of maatschappij-kritiek, dat hij in de eerste plaats een geniaal peiler is "van de wanorde in het menselijk hart" (M. Wildiers). Janet Clare leert ons wel beter. De auteur heeft duchtig geschraapt in zijn historische stukken. Ook zijn satires (Falstaff, *De vrolijke Vrouwtjes van Windsor*) moesten het ontgelden. Shakespeare schijnt Falstaff te hebben geschreven als een ironische tekening van een bekend edelman van zijn tijd. Deze referentie is al lang vervaagd. Wat overblijft is een geniale schildering van een epicurist, die adel en levensgenieting weet te verenigen. Het is waar dat metafysische gevoeligheid of moraal bijna nooit aanwezig is bij Shakespeare Clare stipt daarbij aan "the plays are indeed subversive in their rejection of traditional moral views of princely virtue in favour of a ruthless pragmatism" (p. 68).

Maar vooral blijkt uit de analyse van Janet Clare dat Shakespeare in de eerste plaats aan preventieve zelfcensuur heeft gedaan. Zij wijst een aantal sporen aan, waaruit blijkt dat Shakespeare in de eerste plaats zelf het rode potlood van de censor heeft willen vermijden. Dat geldt ook voor andere auteurs. "In a sense, Shakespeare manages to de-politicise his material" (p. 138). Hij wilde zich conformeren aan de wet en het gezag.

*
* *

Clare gaat met haar conclusie dezelfde richting uit : censuur — vooral zelfcensuur — is een vorm van civisme. De censor was geen analfabeet of een barbaar, maar een gecultiveerd en ontwikkeld man, met een deontologische dienstbaarheid aan gezag en openbare orde. De kunstenaar wist tenminste nauwkeurig wat mocht en wat niet mocht, en handelde dienovereenkomstig. En — besluit schrijfster — "the absence of plays dealing with recent history, doctrinal conflict, the debate over the justification of tyrannicide and the royal prerogative, all of which subjects featured prominently in the national consciousness but rarely surfaced in the drama, must surely be attributed to circumspect self-censorship" (p. 214). Zodat onze aanvankelijke intuïtie in verband met Shakespeare dan toch enige grond blijkt te hebben...

Clare houdt zich in haar analyse nauwgezet aan het feitenmateriaal, dat zij vindt in haar primaire en secundaire bronnen. Zij probeert niet een filosofie te

ontwerpen over de psychologische en politieke mechanismen van de censuur, of over de verhouding van de macht tot de kunst. Daarvoor is haar werkobject ook te beperkt in tijd en ruimte. Maar voor zulke bredere benadering is haar studie een leerrijke bijdrage.

F.A. VAN IMPE